

ІСТОРІЯ ВОЛИНИ

УДК 32:352.07(477.82):001.8"04/14"

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.32.01>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОВРЯДУВАННЯ В МІСТАХ ВОЛИНИ В ДОБУ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Бортнікова Алла,

доктор політичних наук,

професор кафедри всесвітньої історії

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0000-0002-8132-1935

Узагальнено теоретико-методологічні засади дослідження самоврядування в містах Волині в добу пізнього середньовіччя. Йдеться про сукупність загальнонаукових та спеціальних історичних методів пізнання, таких як сходження від абстрактного до конкретного, аналіз та синтез, індукція та дедукція, системний, інституційний, структурно-функціональний, міждисциплінарний, компаративний, кількісний аналіз тощо. Із спеціальних історичних методів використано проблемно-хронологічний, ретроспективний, просопографічний, історико-правовий та інші методи. Особливу увагу приділено питанням дотримання принципів об'єктивності та відходу від ідеологічних кліше і обмежень, що панували в історичній науці до останніх років.

Залучено способи пізнання і теоретичні узагальнення допоміжних дисциплін: військової історії, історичної регіоналістики, історичної урбаністики, історичної антропології, історії міжнародних відносин, історії держави і права, історії та теорії місцевого самоврядування тощо. Тобто йдеться про запровадження полідисциплінарної методології наукового аналізу.

Локалізація історії на рівні окремих міст, родинних зв'язків, дослідження ментальних характеристик суб'єктів та об'єктів самоврядування в містах вимагає використання відповідних методів, що загалом притаманні локальній та мікросоціальній історії, історичній антропології тощо. Місто і замок були частинами єдиного соціального організму. Розглянута специфіка складної соціокультурної структури населення міст, що потребувала правової регламентації і відбивалася на порядку управління містом, його функціях, характері зв'язків з інститутами державної і місцевої влади.

Правовий статус волинських міст у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського визначали сфери земського (великокнязівського), патримоніального (князів, панів, зем'ян-шляхти), магдебурзького (міського) права. Поряд з ними діяли системи права етноконфесійних громад татар, вірмен, євреїв, караймів та ін. зі своєю юрисдикцією. Засвідчено, що наявність в місті різних систем права негативно відбивалося на розвитку економіки, поповненні скарбниці міста, оскільки основний тягар податків покладался на міщан, зокрема й магдебурзької юрисдикції. Доведено, що наявність різних систем права й існування т. зв. юридик значно вплинули на характер соціальних відносин в містах, що призводило до нерівноправних відносин між окремими групами населення.

Ключові слова: методологія, Волинь, місто, самоврядування, пізнє середньовіччя.

Bortnikova Alla. Methodological principles of researching self-government in Volyn cities in the late Middle Ages

The theoretical and methodological foundations of the study of self-government in the cities of Volyn in the late Middle Ages have been summarised. It is a set of general scientific and special historical methods of knowledge, such as ascent from the abstract to the concrete, analysis and synthesis, induction and deduction, systemic, institutional, structural and functional, interdisciplinary, comparative, quantitative analysis, etc. Among the special historical methods problematic-chronological, retrospective, prosopographical, historical and legal, and other methods have been used. Particular attention has been paid to the issues of adherence to the principles of objectivity and the departure from ideological clichés and restrictions that have prevailed in historical science until recent years.

The methods of cognition and theoretical generalisations of auxiliary disciplines have been involved: military history, historical regionalism, historical urbanism, historical anthropology, history of international relations, history of state and law, history and theory of local self-government, etc. That is, we are talking about the introduction of a multi-disciplinary methodology of scientific analysis.

The localisation of history at the level of individual cities, family ties, and the study of the mental characteristics of the subjects and objects of urban governance required the use of appropriate methods that are generally inherent in local and micro social history, historical anthropology, etc. The city and the castle were parts of a single social organism. The specifics of the complex socio-cultural structure of the urban population, which required legal regulation and was reflected in the order of city management, its structure, functions, and the nature of relations with the institutions of state and local authorities has been shown.

The legal status of Volyn towns within the Grand Duchy of Lithuania, Ruthenia, and Zemaitia was determined by the spheres of zemstvo (grand ducal), patrimonial (princes, lords, and polish landed gentry), and Magdeburg (city) law. Alongside them, there were systems of law of ethno-confessional communities of Tatars, Armenians, Jews, Karaites and others with their own jurisdiction. The author shows that the existence of different systems of law in the city had a negative impact on the development of the economy and replenishment of the city treasury, since the main burden of taxes was borne by the burghers, including those of Magdeburg jurisdiction. It has been proved that the existence of different systems of law and the existence of the so-called juridica system significantly influenced the nature of social relations in cities, leading to unequal relations between certain groups of the population.

Key words: methodology, Volyn, city, self-government, late Middle Ages.

Питання дослідження історичного досвіду самоврядування українських земель, у тому числі міст Волині XV–XVI ст., привертає увагу науковців.

Вивчення історії самоврядування в містах Волині вписується в контекст сучасної історичної науки з її акцентом на локалізацію предмета пізнання, визначення соціокультурних детермінант діяльності об'єктів і суб'єктів суспільних відносин: верховної і місцевої влади, їх урядів та урядників, представників різних соціальних і етнічних груп. В теоретико-методологічному плані висновки проф. С. Плохія збагатили дослідження українських земель, що опинилися під контролем Польського королівства і Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського (ВКЛ). Важко не погодитися із твердженням вченого, що «Велике князівство фактично стало в політичному, правовому та культурному відношеннях спадкоємцем Київської Русі» [1, с. 95–96].

Узагальнення теоретичних засад місцевого самоврядування, його місця в історії невіддільно від змісту історичного процесу. Означену проблему активно досліджували такі знані науковці як М. Блок, Ф. Бродель, Ж. Ле Гоф, Р. Козелек, Л. Февр та ін. Окремі аспекти історії самоврядування волинських міст висвітлено в працях відомих польських дослідників 20–30-х рр. XX ст., С. Кутшеби, Г. Ловмянського, І. Яворського; кінця 80 – початку 90-х рр. XX ст. Ю. Бардаха, М. Богуцької, С. Курася, Ю. Охмянського, Г. Самсоновича, Р. Щигеля та ін.

Із 1960-х років поживався інтерес до історії Великого князівства Литовського. Питання розвитку волинських міст, організації в них самоврядування піднімали в історіографічних дослідженнях В. Пашуто, А. Хорошкевич, Г. Швидько, О. Компан. Значний внесок в розробку і обґрунтування концептуальних засад місцевого самоврядування здійснили вітчизняні історики різних поколінь, зокрема М. Грушевський, В. Отамановський, М. Ковальський.

Сучасна українська історіографія принципово змінила парадигму досліджень з історії українських міст і волинських зокрема. Значні досягнення має українська археографія. Оpubліковано важливі джерела – ревізії українських замків (В. Кравченко), Луцька замкова книга 1560–1561 рр. (В. Поліщук, В. Мойсієнко), Акти Виживської міської книги (В. Мойсієнко) та ін. З'явилося історіографічне дослідження політичної історії ВКЛ (В. Василенко). Науковий інтерес викликають розвідки В. Атаманенка, Н. Білоус, В. Ващука, В. Кравченко, Н. Старченко, В. Поліщука та ін.

Мета статті – узагальнення теоретико-методологічних засад дослідження самоврядування в містах Волині в добу пізнього середньовіччя.

Науковий аналіз історичних подій передбачає їх теоретичне обґрунтування з використанням методології, що базується на певних принципах і вміщує сукупність підходів, теорій, методів і методик, визначених специфікою предмета дослідження. Основу наукової роботи з історії складають насамперед універсальні наукові принципи об'єктивності, історизму, всебічності, цілісності та системності.

Принцип *об'єктивності* є гарантом здобуття достовірної інформації, він заперечує свідоме викривлення фактів, довільне трактування процесів чи явищ без їх належного наукового обґрунтування. Принцип *історизму* дає змогу аналізувати процеси становлення та розвитку інститутів самоврядування на Волині з урахуванням конкретних історичних умов соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку міст, тогочасних міждержавних відносин та ін. Принципи *системності та комплексності* передбачають аналіз місцевого самоврядування як складової частини соціальної системи, що інтегрує територіальні громади на засадах спільних інтересів і демократії в певну цілісність.

Теоретико-методологічні засади дослідження самоврядування в містах Волині потребують використання відповідного методологічного інструментарію. Поняття «міське управління» за своїм змістом є синтетичним, оскільки включає елементи таких політико-правових явищ, як місцеве самоврядування, державне управління та місцеве управління. Співвідношення державних та самоврядних початків в міському управлінні суттєво відрізнялися в містах Волині різного підпорядкування (великокнязівських або приватновласницьких).

На самоврядування в містах ВКЛ впливала міжнародна політика центральної влади, спрямована на зміцнення і розширення торгово-економічних зв'язків, а особливо в умовах військових конфліктів. Війни, їх загроза наочно засвідчували взаємозв'язок і взаємозалежність внутрішньої і зовнішньої політики держави. Лівонська війна 1558–1570 рр., загрози з боку Османської імперії загалом і кримських татар зокрема, потребували концентрації зусиль до збільшення військової потуги, визначали зміни у податковій, кадровій політиці ВКЛ, лягали додатковим тягарем на плечі людей, у тому числі й жителів міст. Ці обставини вимагали залучення способів пізнання і теоретичних узагальнень історичних допоміжних дисциплін/субдисциплін: військової історії, історичної регіоналістики, історичної урбаністики, історичної антропології, історії міжнародних відносин, історії держави і права, історії та теорії місцевого самоврядування тощо. Тобто йдеться про запровадження *полідисциплінарної* методології наукового аналізу.

Проблематика дослідження зумовлює потребу використання *історико-правового підходу*, коли історія самоврядування в містах досліджується крізь призму практики впровадження в життя правових актів, наданих як державною владою так і місцевим самоврядуванням. Наявність в містах різних систем права негативно відбивалося на розвитку економіки, поповненні скарбниці міста, оскільки основний тягар податків покладався на міщан, зокрема й магдебурзької юрисдикції. Наявність різних систем права й існування т. зв. юридик значно вплинула на характер соціальних відносин в Луцьку, що призводило до нерівноправних відносин між окремими групами населення.

Закономірним є питання з'ясування рівня повноважень суб'єктів самоврядування в містах, ступеня їх залежності від землевласників або центральної влади, наступність та поступове розширення в цей період прав місцевих громад. Чи стали волинські міста внаслідок наданих їм прав і вольностей як західноєвропейські «місцем переходу із невільного стану у вільний» (М. Вебер). Залишається відкритим і питання наявності у великих землевласників ресурсів впливу (правових, матеріальних, організаційних, силових тощо) на органи місцевого самоврядування, а також можливостей міщан волинських міст складати достойну конкуренцію феодалам-землевласникам. Така постановка питання зумовлена явищем перерозподілу власності між великим князем і шляхтою, що спостерігалося на той час в країні.

У XV–XVI ст. міста ВКЛ переживали складний процес, пов'язаний із заміною давнього звичаєвого права на магдебурзьке. Нові умови виробництва та способи життя вимагали відповідного юридичного оформлення і міста звільнялися від застарілих правових норм та правил.

Волинь стояла осібно серед земель ВКЛ, вона творила певну замкнену цілісність, де кожна з практик ВКЛ модифікувалася і відмінялася під впливом місцевих практик, так званого волинського права. У цих землях, за спостереженнями М. С. Грушевського, однаково слабким був і польський вплив, і вплив ВКЛ, і саме тут найміцнішими залишалися рештки староруських відносин [2, с. 2]. Відмінність полягала у більш пізньому запровадженні у волинських містах магдебурзького права, що не могло не відбитися на стані суспільної свідомості міщан, формуванні в містах міщанського стану, аналогічного західноєвропейському бюргерству.

Магдебурзьке право передбачало декілька головних норм: відміну чинних звичаїв, литовського, руського, права; відміну влади і суду над міщанами урядників великокнязівської адміністрації на місцях і передачу їх під присуд війта; запровадження виборних органів міського самоврядування із врахуванням етнонаціонального і конфесійного складу населення; запровадження в місті торгів і ярмарків; дозвіл на вільне користування лісом поза містом на певній відстані та ін.

У Волинській землі жили представники етнорелігійних громад: «руси», «русь» – (майбутні українці і білоруси), поляки, німці, литовці, вірмени, євреї, караїми, татари та ін. Тут мешкали переважно християни католицької і православної конфесій. Особливу соціальну групу складали євреї, оскільки вони відрізнялися за етнонаціональною і конфесійною ознаками. Наявність вірменських громад була показником значної ролі українських міст в транснаціональній торговій сфері. В руках вірменських купців концентрувалася розгалужена торгівля з країнами Сходу (Туреччина, Персія), яка стала підставою добробуту не лише автономних вірменських громад, але й відбилася на достатку міст загалом [3, с. 133]. Визначити правовий статус цих груп, їх роль і вплив на суспільне життя міст можливо лише за умови з'ясування таких обставин: діяли вони в групі або індивідуально; перебували вони під міською юрисдикцією або поза нею; проживали у великокнязівському місті або у приватновласницькому; були міськими жителями або мешканцями так званих юридик; чи була в цій місцевості церква або релігійна громада власного обряду.

Дослідження місцевого самоврядування у волинських містах вирішує питання щодо обсягу повноважень, прав та обов'язків таких інститутів, урядів і урядників самоврядування як магістрат, рада, лава, війт і лентвійт, бурмістри і радці. У цьому контексті мають інтерес кількісні характеристики і процедурні питання обрання/призначення міських урядів і урядників в містах різного підпорядкування.

Загальновідомо, що в містах ВКЛ місто і замок були частинами єдиного соціального організму. Існував замковий уряд і суд, які уособлювали інтереси держави і міський суд магдебурзької юрисдикції, що мав захищати інтереси міщан. Водночас в місті жили представники різних станів, духовні та світські феодалі, які мали свої юридики, тому з'ясування компетенції судів, практика розгляду змішаних справ, коли сторони представляють інтереси різних соціальних станів, відкриває шлях до розуміння специфіки міського урядування в середньовічних містах Волині.

Залишається не до кінця з'ясованим питання контролю центральної влади над діяльністю органів місцевого самоврядування, співвідношення процесів поширення магдебурзького права в містах Волині із відповідним розширенням прав місцевих громад, і системи централізації, із її намаганням бюрократичної опіки з боку влади, неминучої під час утворення централізованої держави ВКЛ. Таким чином виникало протиріччя, що потребувало свого вирішення, оскільки із самого початку міста були корпоративними утвореннями. Якими б привілеями вони не володіли, і яким би способом вони їх не отримували, ці привілеї надавались не окремим особам, а всім громадянам, які відокремилися від сільського населення, володіли статусом «вільних». У цьому сенсі міста заперечували самі принципи феодального правління, заснованого на правах вищих по відношенню до нижчих.

Узявши до уваги домінуюче в нинішній європейській історіографії прагнення шукати багаторівневі витлумачення соціальних явищ і недовіру істориків до панівних у попередню добу спрощених моделей пояснення, виникає епістемологічна потреба переходу вітчизняних науковців «до побудови багаторівневих соціокультурних координат. Сучасний світ стає чимраз складнішим і взаємопов'язаним, тож вимагає від істориків таких самих багатопланових, із численними і взаємопереплеченими сюжетними лініями, пояснень його походження» [4, с. 8–9].

На початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні з'явилися спроби осучаснення методологічного інструментарію історичної науки. Окремі дослідники стали на шлях відмови від описовості, щоб розглядати минуле України з модерністських позицій, підходячи до аналізу суспільства з мірками «нової соціальної історії», розглядаючи у взаємній залежності політичні, економічні, соціальні, культурні процеси, що відбувалися в суспільстві. По суті, йдеться про те, щоб пояснити історію України не з позицій однієї (національної, державницької, соціальної тощо) ідеї, а, за твердженням А. Гуревича, «через призму глибинних внутрішніх перемін у ... системі стереотипних цінностей», а також про наближення до людського змісту соціальних процесів раннього Середньовіччя.

Локалізація історії на рівні окремих міст, родинних зв'язків, дослідження ментальних характеристик суб'єктів та об'єктів управління в містах вимагала використання відповідних методів, що загалом притаманні локальній та мікросоціальній історії, історичній антропології тощо. Такий підхід може стати продуктивним у дослідженні соціально-економічного розвитку волинських міст, вивченні біографій та діяльності місцевих урядників у визначенні статусу окремих верств населення, зокрема міщанства і шляхти, їх місця в соціальній ієрархії, дослідженні типових моделей поведінки, спонукальних мотивів поодиноких вчинків та панівних на той час цінностей.

Основу ціннісних настанов середньовічної людини складав релігійний світогляд, який доповнювали повага до місцевих звичаїв, традицій і права, що поставали гарантами стабільності й порядку. Водночас становий характер суспільства, особливості соціально-економічних відносин та форм власності, недосконалість їх правового регулювання в умовах так званої феодальної вольниці, помножені на моральні імперативи середньовічної людини, породжували численні конфлікти. Конфліктний потенціал суспільства поглиблювали й умови правового нігілізму, панування права сильнішого, хибне розуміння поняття шляхетської честі, коли найменше зауваження сприймалося як образа і вимагало негайної сатисфакції. *Нормативно-ціннісний аналіз* сфери політико-правових відносин тогочасного суспільства спрямовано на визначення правового поля та ціннісних настанов суб'єктів соціальних відносин у ВКЛ як на рівні взаємодії органів центральної та місцевої влади, так і у відносинах між станами, окремими людьми та ін.

Найважливішим ресурсом наукової діяльності є інформація, тому *інформаційний підхід* займає центральне місце в історичних дослідженнях. Підбір відповідного обсягу інформації, її опрацювання та систематизація закладають підвалини успішного вирішення дослідницьких завдань. Важливим тут є збалансоване використання первинної та вторинної інформації. Якщо первинна інформація пов'язана із відбором фактичного матеріалу із першоджерел, що є найважливішим ресурсом дослідження, то вторинна інформація передбачає використання сукупності знань як результату наукового опрацювання джерел іншими дослідниками. Відповідно, вона потребує критичного осмислення як запоруки від хибних уявлень та висновків. Важко не погодитися із твердженням, що «сучасна історична наука ґрунтується не на досягненнях попередників, а на постійному переосмисленні оригінальних джерел».

У нашому випадку до первинної інформації віднесено актові джерела з історії міст: локаційні, фундаційні, магдебурзькі листи/привілеї, цехові статuti, акти судово-адміністративних установ тощо. Їх комплексне джерелознавче вивчення відбувається шляхом дипломатичного аналізу формулярів актів і співставлення текстів (текстологічний аналіз) з метою виявлення вміщеної в них достовірної інформації, з'ясування соціальної функції джерел, ступеня адекватного відображення ними та фіксації реальної історичної дійсності.

Працюючи з першоджерелами, дослідник прагне відійти від позитивістських уявлень (їх гасло – «Тексти, все тексти, нічого крім текстів») щодо повної залежності історика від формального змісту тексту документів, а відтак з'ясувати його підтекст, внутрішній смисл матеріалів. Загальновизнаним є твердження, що якщо встановлено, що перед нами не підrobка, що джерело справжнє, автентичне, ним можна вільно користуватися, і найкращий спосіб його використання – це широке цитування, оскільки тексти, нібито, «говорять самі за себе». На повноту та інтерпретацію записів тогочасних реальних подій мав вплив суб'єктивний фактор. Саме від нього часто залежали повнота запису, його інтерпретація та суб'єктивне ставлення до авторів сюжету. Тобто навіть у випадках, коли маємо автентичний запис, між дослідником й первинним джерелом стоїть особа «писаря», завдячуючи якому ми отримуємо певним чином викривлену інформацію. Однак і за таких обставин джерело не втрачає своєї історичної цінності, оскільки його суб'єктивність відбиває культурно-історичну специфіку свого часу, а також типові уявлення певної соціальної групи або суспільства загалом. Адже в суб'єктивності джерел відбиваються погляди і переваги, система цінностей їх авторів.

Одним із найпоширеніших способів вивчення текстів документів є *герменевтичний метод*, а також їх текстологічний та семіотичний аналіз. Використовуючи надбання багатьох наук, ці методи дають змогу прояснити природу акту, ступінь його достовірності, походження та соціокультурне підґрунтя текстової інформації. Так, існування великої кількості записів негативного спрямування щодо дій окремих урядників вимагає певних пояснень. Реалії тогочасної історичної доби, де за відсутності досконалої системи правових відносин, наявності багатьох центрів ухвалення рішень, панівних на той час цінностей, призводили до того, що останнє слово залишалося за тим, хто сильніший. До того ж, інформація про події тих років доходить до сучасного читача певною мірою викривленою, оскільки записи не фіксували всі звичні тогочасні моделі поведінки, події та факти: акцент робився на випадках, що виходили за рамки буденного життя, такі, що не узгоджувалися з чинними нормами, суперечили їм, були незвичними. Актіві записи – це юридичні акти, що фіксували насамперед факти порушення закону або спірні питання. Не є випадковим, що ці записи часто робили в присутності свідків, тому для з'ясування об'єктивної картини діяльності окремих урядників на Волині слід враховувати всю сукупність обставин й тогочасну практику політико-правових відносин.

Метод контент-аналізу передбачає систематичне виділення і фіксацію певних одиниць змісту тексту, квантифікацію (кількісний вимір) та кваліфікацію (якісний вимір) отриманих даних. Так, аналіз текстів Литовської метрики, записи гродських книг, дають змогу з'ясувати кількісні показники матеріалів з історії самоврядування в містах Волині, їх структуру та специфікацію.

Подокументний метод збору даних з різноманітних джерельних комплексів дає змогу встановити, бодай частково, склад міських та замкових урядів, їх повноваження, прізвища волинських урядників загальнодержавного і місцевого рівнів. Аналізуючи діловодні матеріали, широко використовують *дипломатичний метод формулярного аналізу* актів, який дає змогу з'ясувати структуру документальних свідчень, їх специфіку, історичну зумовленість публікації, ступінь репрезентативності тощо. Так, зміст актів, наданих суб'єктам політико-правових відносин на Волині вказує коло адресатів, їх повноваження, спрямованість управлінських рішень, послідовність дій великокнязівської влади у сфері самоврядування в містах тощо.

Сучасні тенденції розвитку історичної науки передбачають у висвітленні історії самоврядування в містах відмову від концентрації уваги лише на політико-правовому аспекті його функціонування. Найбільш повно і всебічно діяльність владних інституцій на Волині можна дослідити лише за умови використання *системного та інституційного підходів*, коли соціальні інститути розглядаються як закономірний результат формування стійких зв'язків соціальної взаємодії в умовах конкретного соціокультурного середовища (міста), у широкому контексті міждержавних, соціальних, економічних та культурних змін, що відбувалися у європейському та євразійському соціумах. І це закономірно, оскільки Волинь була транзитною територією, що слугувала свого роду «містком» між Сходом та Заходом.

Надання волинським містам привілеїв детерміновано процесами, що відбувалися у сфері міжнародних відносин і вимагали запровадження нових правових норм та інститутів. Особливо виразно процес інтеграційних впливів на теренах Волині простежується через міжнародну торгівлю, активними суб'єктами яких були представники місцевої влади та управління. Луцьк і Володимир мали «право

складу» товарів. Загалом Луцьк і Володимир були не лише великими адміністративними центрами, а й потужними торгово-ремісничими осередками, що лежали на перетині торгових шляхів, що, зрештою, і визначило характер занять їх жителів, переважна більшість яких займалася торгівлею та ремісництвом. Збільшення чисельності міських поселень у цей час суттєво впливало на утворення і формування і локальних, і транснаціональних ринків, а самі вони ставали акумуляторами того прогресивного, що народжувалося в надрах феодальної епохи. Структуруючи історичне дослідження, автор використовує *проблемно-хронологічний метод*. Цей метод робить можливим простежити послідовність і наступність дій влади, її представників в різних сферах суспільного життя під час вирішення нагальних питань існування соціуму.

Компаративний та ретроспективний методи є ефективним засобом аналізу предметного поля дослідження проблеми, який допомагає відтворювати специфіку діяльності об'єктів і суб'єктів самоврядування в містах у конкретно визначений час. Компаративний аналіз дає змогу виявити спільне та особливе адміністративно-територіального устрою Волинської землі порівняно із іншими суб'єктами ВКЛ, характер самоврядування в різних волинських містах.

За допомогою ретроспективного аналізу відтворюється картина функціонування місцевого самоврядування на Волині, з'ясовуються підходи центральної влади до самоврядування волинськими містами, відмінності в структурі та функціях владних інституцій в містах, специфіка утвердження там різних систем права, ступінь збереження «долитовських» традицій, сталих політичних зв'язків і відносин, що мали місце в удільний період і після нього.

Низку спеціальних історичних методів пізнання доповнює *просопографічний метод*, який допомагає з'ясувати деякі подробиці приватного життя та індивідуальні риси поведінки волинських урядників: старост, війтів та лентвійтів, радців, лавників, бурмистрів та ін. Цей спосіб пізнання дає змогу простежити їх кар'єрне зростання, наявність родинних зв'язків і наступності у зайнятті урядів багатьох волинських урядників. Залучення цього методу сприяє персоніфікації інститутів місцевої влади, уявленню про особисті та професійні якості людей, які впливали на ефективність місцевого урядування. Цінність цього методу полягає ще й у тому, що він достатньо послідовно виявляє активну роль діючих осіб історії і той – специфічний для кожного соціуму – спосіб, яким історичний індивід у заданих й не повністю контрольованих обставинах «робить історію», навіть якщо результати цієї діяльності не завжди і не у всьому відповідають його намірам.

Отже, методологія дослідження місцевого самоврядування на теренах Волині як сукупності взаємодії державних та місцевих інститутів визначається комплексністю та спрямованістю на вивчення спільного та особливого в їх діяльності. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що специфіка дослідження самоврядування в містах Волині вимагає використання способів та технологічних прийомів різних наук, які дають змогу якнайкраще реалізувати поставлені завдання. Йдеться про сукупність загальнонаукових та спеціальних історичних методів пізнання, таких як сходження від абстрактного до конкретного, аналіз та синтез, індукція та дедукція, системний, інституційний, структурно-функціональний, міждисциплінарний, компаративний, кількісний аналіз тощо. Із спеціальних історичних методів використовується проблемно-хронологічний, ретроспективний, просопографічний, історико-правовий та інші методи. Увагу приділено питанням дотримання принципів об'єктивності та відходу від ідеологічних кліше і обмежень, що панували в історичній науці до останніх років. Локалізація історії на рівні окремих міст, родинних зв'язків, дослідження ментальних характеристик суб'єктів та об'єктів самоврядування в містах вимагає використання відповідних методів, притаманних локальній та мікросоціальній історії, історичній антропології тощо. Процес урбанізації на Волині вимагає з'ясування відповідності досвіду поширення там магдебурзького права, тенденціям загальноєвропейського державотворення, де міста були локомотивами соціального прогресу.

Література:

1. Плохій С. Брама Європи / пер. з анг. Р. Ключка. 2-ге вид. Харків, 2019. 496 с.
2. Грушевський М.С. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / редкол. П. С. Сохань (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1991. (Пам'ятки іст. думки України). Т. 5. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV–XVII ст. Київ : Наук. думка, 1994. 704 с.
3. Дашкевич Я.Р. Вірменське самоврядування Києва в межах магдебурзького права. *Самоврядування в Києві: історія та сучасність*. Матеріали міжн. конф., присвяч. 500-річчю надання Києву магдебурзького права (26–27 листоп. 1999 р.). Київ, 2000. С. 133–137.
4. Ададуrow В.В. Теоретичні засади та методологія вписування української історії в європейський контекст (погляд історика-всесвітника). *Український історичний журнал*. 2013. № 2. С. 4–23.